

Hanteringen av hemliga tvångsmedel vid Norrorts åklagarkammare

1. SAMMANFATTNING

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden har granskat ett urval av de tvångsmedelsärenden som inleddes vid Norrorts åklagarkammare under år 2017.

Granskningen har visat att det funnits brister i hanteringen bl.a. avseende underrättelser till enskilda. Nämnden ser allvarligt på dessa, men är av uppfattningen att det överlag har varit god ordning i ärendena och att det finns en hög medvetenhet kring hanteringen av hemliga tvångsmedel på kammaren.

Nämnden har inom ramen för granskningen funnit anledning att uttala sig om följande frågor av mer principiell karaktär.

- Nämnden har på senare tid noterat att hemlig övervakning används mot målsäganden vid viss typ av brottslighet i syfte att hitta en skäligen misstänkt. Det kan ifrågasättas om det är rimligt att brottsbekämpande myndigheters intresse av övervakningsuppgifter tillåts urholka målsägandens integritetsskydd i dessa fall. Eftersom det är lagstiftarens uppgift att göra avvägningen mellan behovet och nyttan av tvångsmedlet och integritetsintresset överlämnas en kopia av detta uttalande till Justitiedepartementet.
- I två ärenden har hemlig övervakning i realtid använts i syfte att lokalisera var de skäligen misstänkta, som också var anhållna i sin frånvaro, befann sig. Nämndens uppfattning är att tvångsmedelsanvändningen primärt syftat till att skapa förutsättningar för att verkställa besluten om anhållande. Under sådana förhållanden kan tvångsätgården knappast anses ha varit av synnerlig vikt för utredningen. Rekvisitetet utgör en viktig begränsning ur integritetssynpunkt.

Innehåll

1. SAMMANFATTNING.....	1
2. GRANSKNINGEN.....	3
3. RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER M.M.....	3
3.1 Inledning	3
3.2 Tillstånd till hemliga tvångsmedel m.m.....	3
3.3 Särskilt om hemlig övervakning	4
3.4 Underrättelser till enskilda.....	5
3.5 Uppgift om förekomsten av hemliga tvångsmedel när åtal väckts	5
4. NÄMNDENS IAKTTAGELSER OCH BEDÖMNING.....	6
4.1 Tillstånd till hemliga tvångsmedel m.m.....	6
4.1.1 Interimistiska beslut	6
4.1.2 Användning av hemliga tvångsmedel mot målsäganden.....	7
4.1.3 Hemlig övervakning i realtid i visst fall – av synnerlig vikt för utredningen?.....	9
4.2 Underrättelser till enskilda.....	11
4.2.1 Lagstadgade frister har inte följts	11
4.2.2 Ofullständig underrättelse	11
4.3 Uppgift om förekomsten av hemligt tvångsmedel när åtal väckts.....	12
4.4 Avslutande synpunkter.....	12
5. BESLUT	13

2. GRANSKNINGEN

Nämnden har den 3 och 4 december 2018 genomfört en inspektion vid Norrorts åklagarkammare i Stockholm, varvid ett urval av de tvångsmedelsärenden som inletts under år 2017 granskats.

Nämnden har särskilt granskat

- om tillstånd funnits för respektive tvångsmedelsåtgärd,
- om bestämmelserna om förstöring av upptagningar och uppteckningar från hemlig tvångsmedelsanvändning följts,
- om bestämmelserna om underrättelse till enskild följts och
- om vidtagna åtgärder dokumenterats på ett tillfredsställande sätt.

I vissa ärenden har verkställigheten av tillståndsbesluten och besluten om förstöring av upptagningar och uppteckningar från tvångsmedelsanvändningen kontrollerats.

Med anledning av de iakttagelser som gjorts vid granskningen har berörda åklagare och vice kammarchefen besvarat frågor.

I ett ärende har nämnden iakttagit förhållanden som föranlett en anmälan till Åklagarmyndigheten¹ i enlighet med 20 § förordningen (2007:1141) med instruktion för Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden. Nämnden kommer att granska förhållandena vidare i det ärende i vilket anmälan gjorts.

3. RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER M.M.

3.1 Inledning

Bestämmelser om hemliga tvångsmedel, såsom hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation (hemlig avlyssning), hemlig övervakning av elektronisk kommunikation (hemlig övervakning), hemlig kameraövervakning och hemlig rumsavlyssning, finns framför allt i 27 kap. rättegångsbalken (RB).

3.2 Tillstånd till hemliga tvångsmedel m.m.

Beslut om hemliga tvångsmedel meddelas av rätten efter framställning av åklagare (27 kap. 21 § första stycket RB). Under vissa förutsättningar får tillstånd till hemlig övervakning ges av åklagaren i avvaktan på rättsens beslut. En förutsättning för att åklagare ska få meddela ett sådant interimistiskt beslut är att det kan befaras att inhämtande av rättsens tillstånd skulle medföra en

---

¹ Nämndens beslut den 13 juni 2019 ”Fråga om verkställighet av ett tillstånd till hemlig kameraövervakning” dnr 93-2019. Åklagare vid Särskilda åklagarkammaren beslutade den 11 juli 2019 att inleda förundersökning avseende tjänstefel. Förundersökningen lades ner den 12 juli 2019 med motiveringen att tjänstefelet är att bedöma som ringa och därmed inte straffbart.

fördröjning av väsentlig betydelse för utredningen (27 kap. 21 a § första stycket RB). När åklagare beslutar om tillstånd till ett hemligt tvångsmedel med stöd av bestämmelsen i 27 kap. 21 a § första stycket RB gäller samma krav på beslutets innehåll som för rättens beslut.²

Ett tillstånd till hemliga tvångsmedel får inte bestämmas längre än nödvändigt och får, när det gäller tid som infaller efter beslutet, inte överstiga en månad från dagen för beslutet (27 kap. 21 § andra stycket RB). Tillståndstiden kan förlängas genom nya beslut.

En tvångsmedelsåtgärd kan upphöra antingen genom att tillståndstiden löper ut eller genom att tvångsmedelsbeslutet upphävs. Om det inte längre finns skäl för ett tvångsmedel ska åklagaren eller rätten omedelbart upphäva beslutet (27 kap. 23 § RB).

3.3 Särskilt om hemlig övervakning

Hemlig övervakning innebär att uppgifter i hemlighet hämtas in om meddelanden som i ett elektroniskt kommunikationsnät överförs eller har överförts till eller från ett telefonnummer eller annan adress (27 kap. 19 § första stycket punkt 1 RB), vilka elektroniska kommunikationsutrustningar som har funnits inom ett visst geografiskt område (19 § första stycket punkt 2), eller i vilket geografiskt område en viss elektronisk kommunikationsutrustning finns eller har funnits (19 § första stycket punkt 3).

Hemlig övervakning får som huvudregel endast användas om någon är skäligen misstänkt för ett brott och åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen. Åtgärden får endast avse ett telefonnummer eller annan adress som under den tid tillståndet avser innehas eller har innehafts av den misstänkte eller annars kan antas ha använts eller komma att användas av den misstänkte (27 kap. 20 § första stycket punkt 1 RB). Övervakningen får också avse ett telefonnummer eller annan adress som det finns synnerlig anledning att anta att den misstänkte under den tid som tillståndet avser har kontaktat eller kommer att kontakta (20 § första stycket punkt 2).

Hemlig övervakning får, utöver fall där det finns någon skäligen misstänkt, även användas i syfte att utreda vem som skäligen kan misstänkas för brottet om åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen (27 kap. 20 § andra stycket RB). För sådan övervakning ställs det betydligt högre krav på brottets allvarlighet. Hemlig övervakning får då endast användas vid förundersökning om brott som kan föranleda hemlig avlyssning (27 kap. 19 § fjärde stycket). Vidare gäller begränsningen att hemlig övervakning som innebär att uppgifter hämtas in om meddelanden endast får avse förfluten tid.

---

² Prop. 2011/12:55 s. 183.

I ett tillstånd till hemlig övervakning ska det anges vilket telefonnummer eller annan adress, vilken elektronisk kommunikationsutrustning eller vilket geografiskt område tillståndet avser (27 kap. 21 § tredje stycket RB).

3.4 Underrättelser till enskilda

Bestämmelser om underrättelse till enskild med anledning av hemlig tvångsmedelsanvändning finns i 27 kap. 31-33 §§ RB. Syftet med bestämmelserna är att ge den som utsatts för ett hemligt tvångsmedel möjlighet att i efterhand bedöma vilket integritetsintrång som åtgärden har inneburit och att reagera mot vad han eller hon kan anse ha varit en rättsstridig åtgärd.³

Huvudregeln är att den som är eller har varit misstänkt för brott ska underrättas om hemlig tvångsmedelsanvändning som han eller hon har utsatts för (27 kap. 31 § första stycket RB). Om hemlig avlyssning eller hemlig övervakning har avsett ett telefonnummer eller annan adress eller en viss elektronisk kommunikationsutrustning som innehas av någon annan än den misstänkte, ska även innehavaren underrättas (27 kap. 31 § andra stycket).

En underrättelse ska lämnas så snart det kan ske utan men för utredningen, dock senast en månad efter det att förundersökningen avslutades (27 kap. 31 § fjärde stycket RB). I de fall där förundersökningen avser flera misstänkta och de misstänkta avförs från utredningen vid olika tillfällen, räknas fristen från det att respektive misstänkt avförs från utredningen.⁴

Den som är eller har varit misstänkt för brott ska få uppgift om vilken brottsmisstanke som har legat till grund för åtgärden eller som åtgärden har lett till. Den som inte är eller har varit misstänkt för brott ska få uppgift om detta (27 kap. 32 § första stycket RB).

Omfattas uppgifterna av sekretess ska underrättelsen skjutas upp till dess att sekretessen inte längre gäller (27 kap. 33 § första stycket RB). Har det på grund av sekretess inte kunnat lämnas någon underrättelse inom ett år från det att förundersökningen avslutades får underrättelse underlätas (27 kap. 33 § andra stycket). Åklagaren ska i så fall underrätta nämnden om sitt beslut (14 b § andra stycket förundersökningskungörelsen [1947:948]).

3.5 Uppgift om förekomsten av hemliga tvångsmedel när åtal väckts

Bestämmelser om den misstänktes rätt till insyn i förundersökningen finns i 23 kap. RB. I samband med s.k. slutdelgivning har den misstänkte rätt att bl.a.

---

³ Prop. 2006/07:133 s. 30.

⁴ Prop. 2006/07:133 s. 84 och nämndens rapport den 8 juni 2010 ”Rapport avseende Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens iakttagelser och synpunkter från granskning av åklagarväsendets hantering av hemliga tvångsmedel” dnr 2010-6-3.

ta del av det som förekommit vid förundersökningen. Något åtal får inte beslutas innan detta har skett (23 kap. 18 a § RB). Nämnden har tidigare uttalat att rätten till insyn i förundersökningen innebär att den misstänkte har en ovillkorlig rätt att få ta del av uppgiften om att ett hemligt tvångsmedel använts under utredningen av den gärning för vilken åtal väckts.⁵

4. NÄMNDENS IAKTTAGELSER OCH BEDÖMNING

4.1 Tillstånd till hemliga tvångsmedel m.m.

4.1.1 Interimistiska beslut

I ett ärende har åklagare fattat interimistiskt beslut om hemlig övervakning avseende tid som infaller efter beslutet och därvid angett tidsperioden för tvångsåtgärden ”Fr om 170115 – (som längst 30 dagar)”. Åklagaren har uppgett att tidsangivelsen innebär ett slutdatum för tvångsåtgärden och att beslutet är avsett att omfatta perioden från och med den 15 januari 2017 till den 15 februari 2017.

Nämnden konstaterar att ett beslut om hemlig övervakning alltid ska tidsbegränsas. Ett sådant beslut får inte avse längre tid än nödvändigt och när det gäller hemlig övervakning i realtid får tillstånd beviljas för högst en månad från dagen för beslutet. Den tidsangivelse som åklagaren antecknat innebär enligt nämnden att slutdatum för tvångsmedelsåtgärden inte har angetts på ett korrekt sätt. Beslutet kan tolkas som att åklagaren överlämnat till den verkställande myndigheten att avgöra när åtgärden skulle avslutas, så länge den höll sig inom 30-dagarsfristen. Det kan också uppfattas så att tillståndstiden varit ämnad att vara kortare än en månad. Det är därmed tveksamt om beslutet kan anses uppfylla det formella kravet i 27 kap. 21 § andra stycket RB. Nämnden anser att datum både för när tvångsmedlet ska börja gälla och när åtgärden ska upphöra bör anges uttryckligen.

I det aktuella ärendet har olika åklagare fattat ett flertal interimistiska beslut i s.k. jourmiljö utan tillgång till det särskilda it-stödet HTM-Cåbra. Nämnden vill på förekommen anledning framhålla vikten av att de beslut som i efterhand registreras i HTM-Cåbra överensstämmer med de ursprungliga beslut som har fattats av åklagaren. Det är viktigt att det inte råder någon tvekan om vilka uppgifter och telefonnummer eller adresser som ett beslut om hemliga tvångsmedel har omfattat.

---

⁵ Nämndens uttalanden den 13 oktober 2016 ”Åtalads rätt till partsinsyn såvitt avser uppgift om användning av hemligt tvångsmedel” dnr 92-2015 och den 14 juni 2018 ”Granskning av ärenden vid åklagarkammaren i Halmstad där den enskilde inte underrättats om hemlig tvångsmedelsanvändning” dnr 155-2017.

4.1.2 Användning av hemliga tvångsmedel mot målsäganden

I två ärenden har åklagare ansökt om och beviljats tillstånd till hemlig övervakning enligt 27 kap. 19 § första stycket punkt 1 och 3 RB avseende olika telefonnummer tillhörande målsäganden. Tidsperioden för tvångsåtgärden har i det ena fallet omfattat tre månader och i det andra endast några dagar. Ansökningarna har gjorts med stöd av 27 kap. 20 § andra stycket RB, det vill säga för att utreda vem som skäligen kan misstänkas för brottet. I det ena ärendet där brottsmisstanken var synnerligen grov misshandel framgår det av promemorian till åklagarens ansökan bl.a. att målsäganden tidigare varit i kontakt med personer som tillhör kriminella grupperingar och att han trots uppgifter om det motsatta kan antas ha kännedom om vilka gärningsmännen är. I det andra ärendet, som gällde människorov, finns det uppgifter i promemorian om att målsäganden är efterlyst dels eftersom han inte får vistas i Schengenområdet, dels som ”försvunnen person” i utredningen.

Åklagarna har på frågor från nämnden uppgett följande angående vilka rättsliga överväganden som föregått ansökningarna om hemlig övervakning i de delar tvångsmedelsanvändningen riktats mot målsäganden.

I utredningen om synnerligen grov misshandel:

Målsäganden hade tidigare varit i konflikt med personer som tillhör kriminella grupperingar. Han uppgav att han inte visste vilka gärningsmännen var. Det fanns dock anledning att tro att målsäganden inte talade sanning och att han visste vilka gärningsmännen var samt att han hade haft kontakt med dem i anslutning till brottet. Det bedömdes vara av synnerlig vikt för utredningen att få reda på kontakterna för att kunna identifiera skäligen misstänkta personer.

I utredningen om människorov:

Vi arbetade utifrån teorin att en eller flera misstänkta hade varit i kontakt med målsäganden före den aktuella gärningen. Det framgick av vittnesuppgifter att målsäganden och en av de misstänkta tidigare hade setts tillsammans och alltså kände varandra, alternativt kände till varandra. Under utredningen framkom nya uppgifter om ett möte som hade tagit plats innan gärningen och det blev då intressant att inhämta ytterligare information från målsägandens telefon för att få fram en eller fler misstänkta personer och se vilka kontakter de haft med målsäganden och härigenom eventuellt identifiera misstänkta personer.

Tillgången till enskildas elektroniska kommunikation utgör ett allvarligt ingrepp i den personliga integriteten. Rätten att utan obehörigt intrång kommunicera på visst sätt och skyddet i övrigt mot intrång som innebär övervakning och kartläggning i hemlighet av den enskildes personliga förhållanden ingår bland de grundlagsskyddade fri- och rättigheter som bara kan begränsas genom lag (2 kap. regeringsformen). Användningen av hemliga tvångsmedel ska alltid följa den s.k. legalitetsprincipen vilken innebär att en myndighet inte utan stöd i lag eller annan författning får ingripa i en enskilds rättsfär. Vid tillämpningen

av bestämmelser om hemliga tvångsmedel finns det inte utrymme för extensiva eller analoga tolkningar som urholkar skyddet för enskilda.

I en brottsutredning får inte bara den misstänkte utan även andra personer utsättas för tvångsmedel, i den utsträckning som anges i respektive tvångsmedelsbestämmelse. Det gäller även målsäganden, det vill säga den som har utsatts för brott. I vissa fall anges det inte i lagstiftningen vem tvångsmedlet får riktas mot. Ett exempel på det är beslag. Hemliga tvångsmedel får i princip inte riktas mot någon som inte är skäligen misstänkt. De enda undantagen är de två bestämmelser som innebär att hemlig övervakning respektive hemlig kameraövervakning i vissa fall får användas för att utreda vem som är skäligen misstänkt. I de fallen kan, som framhålls i förarbetena, regleringen av naturliga skäl inte knytas till en misstänkt person.⁶

Nämnden har på senare tid noterat att hemlig övervakning används mot målsäganden vid viss typ av brottslighet i syfte att hitta en skäligen misstänkt. Bestämmelsen i 27 kap. 20 § andra stycket RB innehåller enligt ordalydelsen inte någon begränsning när det gäller mot vem tvångsmedlet får riktas. Någon motsvarighet till det krav som finns i första stycket, på att den adress som övervakas måste ha viss koppling till en misstänkt person, är mot bakgrund av syftet med bestämmelsen inte möjlig. Det finns dock enligt nämnden anledning att utifrån ett övergripande integritetsperspektiv invända mot sådan tvångsmedelsanvändning.

En målsägande kan inte tvingas att medverka i en brottsutredning. Han eller hon är visserligen skyldig att låta sig förhöras under förundersökningen men kan inte tvingas att lämna uppgifter under ed. En målsägande är inte heller skyldig att låta sig kroppsbesiktigas. Det gäller även om det skulle medföra att för utredningen avgörande bevisning om ett mycket allvarligt brott, t.ex. en grov våldtäkt, inte kan säkras. I en brottsutredning har målsäganden alltså ett långtgående skydd mot att utsättas för tvångsåtgärder. Det är inte ovanligt vid vissa typer av brott att målsäganden inte vill medverka till att utredningen drivs framåt. Det gäller inte minst vid gängkriminalitet och annan organiserad brottslighet. När så är fallet saknas det i princip förutsättningar att tvinga målsäganden att bidra till utredningen.

Det råder inga tvivel om att uppgifter från hemlig övervakning riktad mot målsäganden i vissa situationer kan öka möjligheten att hitta en skäligen misstänkt. Att målsäganden inom ramen för utredningar om mycket allvarliga brott blir föremål för hemlig övervakning är emellertid enligt nämndens mening oroväckande. Även om målsäganden rör sig i kriminella kretsar, eller av andra anledningar är av intresse för brottsutredande myndigheter, motiverar det

---

⁶ Prop. 2011/12:55 s. 72.

knappast att han eller hon utan ett uttryckligt lagstöd i hemlighet utsätts för en så ingående kartläggning som hemlig övervakning kan innebära. I ett av de nu granskade fallen rörde det sig om övervakning under tre månader. Tillämpningen väcker frågan om det är rimligt att målsägandens integritetsskydd urholkas på det sättet.

Dagens reglering innebär att det vid vissa mycket allvarliga brott får användas hemlig övervakning för att hitta en skäligen misstänkt, även om det innebär att tvångsåtgärden riktas mot personer som man med säkerhet vet inte har begått brottet. Ett typiskt exempel är s.k. basstationstömning, som innebär att det samlas in uppgifter om alla som har befunnit sig i närheten av en brottsplats. En systematisk användning av hemlig övervakning riktad mot målsäganden kan emellertid knappast ha varit avsedd. Eftersom det är lagstiftarens uppgift att göra avvägningen mellan behovet och nyttan av tvångsmedlet och integritetsintresset överlämnar nämnden en kopia av detta uttalande till Justitiedepartementet.

4.1.3 Hemlig övervakning i realtid i visst fall – av synnerlig vikt för utredningen?

I två ärenden har personer skäligen misstänkta för mord respektive grovt olaga hot och grovt vapenbrott varit föremål för hemlig övervakning. De misstänkta var vid tidpunkten för besluten om hemlig övervakning anhållna i sin frånvaro. Den hemliga övervakningen har bl.a. innefattat inhämtning av uppgifter enligt 27 kap. 19 § punkt 3 RB, det vill säga uppgifter om i vilket geografiskt område en viss elektronisk kommunikationsutrustning finns, från och med dagen för besluten och för viss tid framåt. I båda fallen anges att det är av synnerlig vikt för utredningen att tillstånd beviljas för att kunna lokalisera och fastställa var den misstänkte befinner sig. I ett av ärendena har åklagare fattat interimistiska beslut om tvångsåtgärden. Vid den efterföljande domstolsprövningen upphävde rätten beslutet i den del som avsåg hemlig övervakning i realtid.

Åklagarna har anmodats att utveckla vilka rättsliga överväganden som gjorts angående syftet med tvångsmedelsanvändningen i förhållande till kravet på att åtgärden ska vara av synnerlig vikt för utredningen. Sammanfattningsvis har åklagarna uppgett att syftet var att identifiera var den misstänkte befann sig för att kunna säkra bevisning, vilket i ärendena innefattat att säkra spår på den misstänktes kläder och kropp och att ta föremål, exempelvis telefon och vapen, i beslag.

Vice kammarchefen har uppgett bl.a. följande.

Jag delar åklagarnas bedömning att det varit av synnerlig vikt för utredningen att lokalisera var den misstänkte befunnit sig för att bl.a. säkra bevisning. I propositionen ”De brottsbekämpande myndigheternas tillgång till uppgifter om elektronisk kommunikation” 2011/12:55 finns dessutom uttalanden som i viss mån ger stöd för att hemlig övervakning i realtid kan ske för att

lokalisera en misstänkt gärningsman. Genom sådan övervakning ”kan myndigheterna t ex följa en viss mobiltelefon längs en flyktväg eller lokalisera ett gömställe eller den plats där en eventuell gärningsman kan befinna sig” (sidan 98). Det torde enligt min bedömning alltid vara av synnerlig vikt för utredningen av ett grovt brott att lokalisera en misstänkt person. Mot bakgrund härav anser jag, trots vad domstolen senare beslutat, att de interimistiska besluten varit rättsligt korrekta.

Hemlig övervakning avseende en skäligen misstänkt person får användas endast om åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen (27 kap. 20 § första stycket RB). Rekvisitet innebär ett krav på att de förväntade uppgifterna som kan erhållas genom åtgärden har verkligt betydande effekter för utredningsarbetet. Det förutsätts också att andra metoder (skuggning, övervakning) vid beslutstillfället redan prövats och befunnits otillräckliga eller på förhand kan bedömas som utsiktslösa.⁷

En rimlig utgångspunkt är att det i flertalet förundersökningar finns behov av att vidta de utredningsåtgärder som åklagarna anfört. Vidare torde det i princip alltid vara ett betydande och många gånger avgörande utredningsintresse att en misstänkt gärningsman påträffas och i förekommande fall frihetsberövas. Den principiella fråga som tvångsmedelsanvändning i dessa fall aktualiserar är om hemlig övervakning i realtid som primärt syftar till öka möjligheterna att gripa en gärningsman kan anses vara av synnerlig vikt för utredningen. JO har i två olika ärenden uttryckt tveksamhet till tvångsmedelsanvändning i detta syfte⁸ och nämnden har tidigare uttalat att rättsläget är oklart⁹.

Enligt nämnden är det tveksamt om det förarbetsuttalande som vice kammarchefen hänvisat till kan användas som stöd när det gäller tolkning och tillämpning av rekvisitet ”synnerlig vikt för utredningen”. Förarbetsuttalandet återfinns förvisso i ett sammanhang där värdet och behovet av lokaliseringsuppgifter i realtid behandlas, men det förefaller inte vara avsett att legitimera tvångsmedelsanvändning för ett syfte som i övrigt saknar stöd i förarbetena. Nämndens uppfattning är att den hemliga övervakning som använts i ärendena inte i första hand syftar till att berika förundersökningsmaterialet, utan i stället primärt till att skapa förutsättningar för att påträffa de misstänkta och verkställa de beslut om anhållande som fattats. Under sådana förhållanden kan tvångsåtgärden enligt nämnden knappast anses vara av synnerlig vikt för utredningen på det sätt som synes vara avsett med rekvisitet. Det är otillfredsställande att det finns en olikartad tillämpning avseende en grundläggande förutsättning för tvångsmedelsanvändningen. Den riskerar dessutom

⁷ Prop. 1988/89:124 s. 44 f. och Per Olof Ekelöf m.fl. Rättegång tredje häftet, 7 u., (2006) s. 91.

⁸ JO 1994/95 s. 34 ff. och JO 2011/12 s. 71 ff.

⁹ Nämndens uttalande den 12 september 2018 ”Hanteringen av hemliga tvångsmedel vid åklagarkammaren i Örebro” dnr 156-2017.

att urholka betydelsen av begreppet synnerlig vikt för utredningen, som innebär en viktig begränsning av möjligheterna att använda hemliga tvångsmedel.

4.2 Underrättelser till enskilda

4.2.1 Lagstadgade frister har inte följts

I några av de granskade ärendena har den första prövningen av om enskilda ska underrättas om tvångsmedelsanvändningen inte gjorts inom en månad från det att förundersökningen avslutades. Det har i dessa fall dröjt mellan två och 19 månader efter det att förundersökningen avslutades tills dess att åklagare gjort en första prövning. Ansvariga åklagare har sammanfattningsvis uppgett att dröjsmålen berott på bristande kommunikation mellan åklagare när ärenden lämnats över och att underrättelseprövningen inte har prioriterats vid hög arbetsbelastning.

I förhållande till ett antal enskilda, som inte varit misstänkta, har åklagare överhuvudtaget inte hanterat frågan om underrättelser. Vice kammarchefen har uppgett att det berott på initiala problem med HTM-Cåbra och avsaknaden av rutiner för underrättelser till annan person än den misstänkte. Hon har vidare uppgett att det numera utarbetats rutiner och det har även upplysts att åklagarna efter nämndens granskning hanterat underrättelseprövningarna. Hanteringen har dock inneburit att den första prövningen av om de enskilda ska underrättas i samtliga fall gjorts omkring 16 månader efter det att respektive förundersökning avslutades.

Nämnden ser allvarligt på att föreskriven frist för prövning av underrättelseskyldigheten inte har följts. I de fall där det befintliga it-stödet inte möjliggör bevakningar eller på annat sätt utgör stöd i handläggningen är behovet av väl fungerande rutiner särskilt stort.

4.2.2 Ofullständig underrättelse

I ett ärende har den skriftliga underrättelse som lämnats till den enskilde helt saknat uppgifter om ett tillstånd till hemlig övervakning under en period om drygt tre månader. Åklagaren har uppgett bl.a. att den enskilde vid tiden för tvångsåtgärden var okänd och att personen i fråga identifierades först senare i utredningen, vilket fick till följd att övervakningen av förbiseende inte kom att anges i underrättelsen. Efter granskningen har en kompletterande underrättelse lämnats, dock närmare 20 månader efter det att förundersökningen lades ner.

Syftet med en underrättelse är att möjliggöra för den enskilde att i efterhand kontrollera eller få kontrollerat om de brottsbekämpande myndigheternas användning av ett hemligt tvångsmedel har varit lagenlig. En förutsättning för detta är att den underrättelse som lämnats är fullständig och således innehåller alla de uppgifter som anges i 27 kap. 32 § första stycket RB. Nämnden erinrar

om vikten av noggrannhet i samband med utformningen av underrättelser till enskilda.

4.3 Uppgift om förekomsten av hemligt tvångsmedel när åtal väckts

I ett antal ärenden har skriftliga underrättelser skickats till personer mot vilka åtal väckts. Underrättelserna har skickats mellan två dagar och en månad efter besluten om att väcka åtal. Berörda åklagare har sammanfattningsvis uppgett att det berott på antingen att åklagaren som övertagit en utredning från en annan åklagare inte känt till att användning av hemliga tvångsmedel förekommit, eller på osäkerhet kring hur och i något fall om den misstänkte underrättats i samband med slutdelgivning. Skriftliga underrättelser har därmed skickats för säkerhets skull. I de fall där åklagaren inte känt till att hemliga tvångsmedel använts har det uppmärksammats av administratörerna och varit fråga om uppgifter som saknat betydelse för utredningen.

Vice kammarchefen har framhållit att kammarens riktlinjer anger att den åklagare som lämnar över ett ärende där hemliga tvångsmedel använts ska informera övertagande åklagare om detta, men att det har förbisetts. Hon har vidare uppgett att rutinerna numera har kompletterats bl.a. på så sätt att HTM-administratörerna i samband med omlottnings av ett ärende ansvarar för att underrätta mottagande åklagare om det nya ärendet.

Nämnden har tidigare uttalat¹⁰ att en misstänkt har en ovillkorlig rätt att få del av uppgiften om att ett hemligt tvångsmedel använts under förundersökningen för att utreda den gärning för vilken åtal väckts. Granskningen har visat att personer som åtalats för brott kan ha fått vetskap om att hemliga tvångsmedel använts under den aktuella utredningen först i och med de skriftliga underrättelserna, vilket inte är acceptabelt. Nämnden noterar dock att det inte i något fall har varit fråga om ett medvetet undanhållande av uppgifter. Hanteringen tycks snarare bero på bristande handläggningsrutiner och en otydlighet i samband med slutdelgivning. De misstänkta har såvitt nämnden förstår inte lidit någon egentlig rättsförlust då de i samtliga fall fått fullständiga underrättelser innan respektive mål har avgjorts. Nämnden ser positivt på att kammaren vidtagit åtgärder för att undvika att de brister som uppmärksammats upprepas.

4.4 Avslutande synpunkter

Granskningen har visat att det överlag är god ordning i kammarens ärenden och det finns en hög medvetenhet kring hanteringen av hemliga tvångsmedel. Nämnden vill särskilt framhålla att beslut och intyg om förstöring i allt väsentligt har hanterats utan anmärkning.

---

¹⁰ Nämndens uttalande den 13 oktober 2016 ”Åtalads rätt till partsinsyn såvitt avser uppgift om användning av hemligt tvångsmedel” dnr 92-2015.

Vad som i övrigt förekommit föranleder inget uttalande från nämnden.

5. BESLUT

Med dessa synpunkter avslutas ärendet.

På Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens vägnar

Gunnel Lindberg

I avgörandet har deltagit: Gunnel Lindberg (ordförande), Barbro Thorblad, Cecilia Dalman Eek, Linnéa Darell, Berit Jóhannesson, Zayera Khan, Christina Linderholm, Ewa Samuelsson, Mats Sander och Jonas Åkerlund (enhälligt).

Föredragande: Jenny Fromin

Expedition till:

Norrorts åklagarkammare

För kännedom till:

Åklagarmyndigheten (Huvudkontoret, Tillsynsavdelningen)

Ekobrottsmyndigheten

Justitiedepartementet (Åklagarenheten)